

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ВІДВІДУВАННЯ НПМ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПРИТУЛКУ ДЛЯ ДІТЕЙ

Розроблено у співпраці з Офісом
Уповноваженого Верховної Ради
України з прав людини

Проєкт Ради Європи
«Підтримка впровадження
європейських стандартів захисту
прав людини в Україні»

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Методичні рекомендації укладені Анастасією Ключою.

Ця публікація розроблена за фінансової підтримки Ради Європи. Погляди, викладені в цьому документі, є відповідальністю його автора і можуть не співпадати з офіційною політикою Ради Європи.

Дозволяється відтворення уривків публікації (до 500 слів) за умови некомерційного використання, збереження цілісності тексту, контексту та надання повної інформації, що не повинна жодним чином вводити читача в оману щодо характеру, обсягу чи змісту тексту. Необхідно обов'язково зазначати джерело тексту:

«© Рада Європи, рік видання».

Усі інші запити щодо відтворення або перекладу цієї публікації або будь-якої її частини повинні адресуватися Директорату комунікацій Ради Європи (F-67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int).

Уся інша кореспонденція щодо цієї публікації повинна направлятися до Головного Директорату з прав людини та верховенства права.

Верстка, дизайн обкладинки:
«K.I.C.»

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
(<http://book.coe.int>)

© Рада Європи, 2024

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо проведення відвідування НПМ
центру соціально-психологічної
реабілітації дітей та притулку
для дітей

Зміст

Список аббревіатур та скорочень	4
Розділ I. Опис місця несвободи	5
Розділ II. Стандарти забезпечення прав вихованців	10
2.1. Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такою, що принижує гідність, поводження чи покарання	10
2.2. Право на життя та безпеку.....	11
2.3. Право на охорону здоров'я та медичну допомогу.....	13
2.4. Право на свободу та особисту недоторканність.....	14
2.5. Права дітей з інвалідністю та маломобільних груп населення	15
2.6. Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло.....	17
2.7. Право на повагу до приватного та сімейного життя	18
2.8. Право на ефективні засоби юридичного захисту	19
2.9. Право на освіту	20
2.10. Заборона рабства і примусової праці.....	20
Розділ III. Організація проведення відвідування	22
3.1. Початок відвідування.....	22
3.2. Спілкування з керівником закладу	25
3.3. Огляд місця несвободи	26
3.4. Спілкування з вихованцями.....	28
3.5. Аналіз документації	31
3.6. Підбиття підсумків за участю керівництва закладу.....	33
Додатки	35
Додаток I. Орієнтовний маршрут руху групи НПМ під час здійснення відвідування	35
Додаток II. Анкета фіксації результатів відвідування НПМ до притулку / центру	36
Додаток III. Анкета для спілкування з вихованцями	45
Додаток IV. Алгоритм дій у разі виявлення ознак неналежного поводження... ..	47
Додаток V. Рекомендації щодо заповнення звіту	49
Додаток VI. Анкета щодо виявлення причини направлення вихованців до закладу з надання психіатричної установи	51
Додаток VII. Анкета щодо виявлення застосування до вихованців насильства	52
Додаток VIII. Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність місця несвободи	54

СПИСОК АБРЕВІАТУР ТА СКОРОЧЕНЬ

- ДБН** — державні будівельні норми
- КМУ** — Кабінет Міністрів України
- МВС** — Міністерство внутрішніх справ України
- МОЗ** — Міністерство охорони здоров'я України
- Нацсоцслужба** — Національна соціальна сервісна служба України
- НПМ** — Національний превентивний механізм
- НСЗУ** — Національна служба здоров'я України
- ООН** — Організація Об'єднаних Націй
- Притулок** — Притулок для дітей служби у справах дітей відповідної місцевої державної адміністрації
- СанПін** — Державні санітарні правила та норми
- СНІД** — синдром набутого імунодефіциту
- Центр** — Центр соціально-психологічної реабілітації дітей

Розділ I

ОПИС МІСЦЯ НЕСВОБОДИ

Притулок для дітей служби у справах дітей відповідної місцевої державної адміністрації (далі — притулок) — це заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування у ньому дітей віком від 3 до 18 років¹.

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей (далі — центр) — заклад соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги.²

Притулки і Центри утворюються, реорганізуються та ліквідуються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міською держадміністрацією за погодженням з Нацслужбою і підпорядковується відповідній службі у справах дітей. Відповідно до потреби Центри можуть утворюватися районною, районною у м. Києві та м. Севастополі держадміністрацією, органом місцевого самоврядування як структурні підрозділи центру соціальних служб / центру надання соціальних послуг, який діє у відповідній адміністративно-територіальній одиниці³.

Основні завдання притулку:⁴

- ▶ соціальний захист позбавлених сімейного виховання дітей, які опинилися в складних житлово-побутових умовах, залишили навчальні заклади;
- ▶ створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей;
- ▶ надання їм можливості для навчання, праці та змістовного дозвілля.

¹ Пункт 1 Типового положення про притулок для дітей служби у справах дітей, затвердженого постановою КМУ від 09.06.1997 № 565.

² Пункт 1 Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей, затвердженого постановою КМУ від 28.01.2004 № 87.

³ Пункт 3 Положення про ЦСПРД; пункт 6 Положення про притулок.

⁴ Пункт 2 Типового положення про притулок.

Основні завдання Центру⁵:

- ▶ здійснення соціального захисту дітей, прийнятих до центру;
- ▶ надання дітям комплексу соціальних послуг;
- ▶ проведення соціально-педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини;
- ▶ сприяння поверненню дитини до біологічної сім'ї;
- ▶ забезпечення відвідування дітьми загальноосвітніх або інших навчальних закладів чи індивідуальному навчанню з урахуванням потреб та можливостей дитини;
- ▶ сприяння формуванню у дітей власної життєвої позиції для подолання звичок асоціальної поведінки;
- ▶ надання психологічної та інших видів допомоги батькам (або особам, які їх замінюють) дітей, які перебувають в центрі, спрямованої на повернення дитини до сім'ї;
- ▶ розроблення рекомендацій з питань соціально-психологічної адаптації дитини для педагогічних та соціальних працівників і батьків.

Структура закладів

У приміщеннях закладів передбачаються функціональні групи приміщень: приймальна; карантинна; медична з ізолятором; житлові осередки для дітей дошкільного, молодшого, середнього та старшого шкільного віку; загальні приміщення; адміністративні приміщення; харчоблок; пральня.

У притулку / центрі створюються:

- ▶ карантинні відділення / кімнати (діти перебувають до 14 днів);
- ▶ групи кількістю не більш як 10 осіб у кожній (залежно від віку) — окремо для дівчат і хлопців (зазвичай житлова група має ігрову кімнату / кімнату для навчання, спальню, санвузол);
- ▶ кабінети психологів;
- ▶ є приміщення медпункту / медичної частини (зокрема ізолятор);
- ▶ харчоблок.

⁵ Пункт 2 Типового положення про ЦСПРД.

До притулку приймаються діти, які⁶:

- ▶ заблукали;
- ▶ були покинуті батьками або піклувальниками;
- ▶ жебракують і місце знаходження їх батьків не встановлено;
- ▶ залишилися без піклування батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників);
- ▶ залишили сім'ю чи навчальний заклад;
- ▶ вилучені уповноваженим підрозділом органу Національної поліції із сімей, перебування в яких загрожувало їх життю і здоров'ю;
- ▶ втратили зв'язок з батьками під час стихійного лиха, аварії, катастрофи, інших надзвичайних подій;
- ▶ не мають постійного місця проживання і засобів до життя, підкинуті та безпритульні діти;
- ▶ самі звернулися за допомогою до адміністрації притулку;
- ▶ відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;
- ▶ постраждали від домашнього насильства та/або вчинили домашнє насильство у будь-якій формі (у разі неможливості проживання дитини з батьками, іншими законними представниками у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно неї або за її участю та за умови відсутності контакту між постраждалою від домашнього насильства дитиною та дитиною, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі).

До притулку не приймаються діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі з вираженими симптомами хвороби, а також ті, що вчинили правопорушення (у тому числі домашнє насильство у вигляді актів насильства кримінального характеру) і щодо яких є відомості про винесення компетентними органами чи посадовими особами рішення про розшук, затримання, арешт або поміщення до приймального-розподільника для дітей Національної поліції⁷.

До центру приймаються⁸:

- ▶ діти з сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах і не в змозі подолати їх за допомогою власних можливостей, якщо

⁶ Пункт 9 Типового положення про притулок.

⁷ Пункт 10 Типового положення про притулок.

⁸ Пункт 13 Типового положення про ЦСПРД.

батьки з певних причин (через тривалу хворобу, інвалідність тощо) не можуть забезпечити належного утримання та догляду за дитиною, ухиляються від виконання батьківських обов'язків, вживають алкоголь, наркотичні засоби;

- ▶ діти, які залишилися без піклування батьків або осіб, які їх замінюють;
- ▶ діти, які зазнали будь-якої форми насильства, зокрема домашнього насильства, та діти, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі (у разі неможливості проживання дитини з батьками, іншими законними представниками у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно неї або за її участю та за умови відсутності контакту між постраждалою від домашнього насильства дитиною та дитиною, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі), крім тих, які вчинили домашнє насильство у вигляді актів насильства кримінального характеру;
- ▶ діти, які постраждали від торгівлі дітьми;
- ▶ безпритульні діти.

До центру не приймаються діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі, із симптомами хвороби в гострому періоді або в період загострення хронічних захворювань, а також ті, що вчинили правопорушення (у тому числі домашнє насильство у вигляді актів насильства кримінального характеру) і стосовно них є відомості про прийняті компетентними органами чи посадовими особами рішення про затримання, арешт або поміщення до приймального-розподільника для неповнолітніх⁹.

Умови перебування дітей у притулку:¹⁰

Діти можуть перебувати у притулку протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування, але **не більш як 90 діб**.

До терміну перебування дітей у притулку не входить час їх перебування на оздоровленні, лікуванні або обстеженні у закладах охорони здоров'я, а також період карантину, оголошеного органами охорони здоров'я у разі наявності інфекційного захворювання у притулку. Про такі факти в журналі обліку дітей робиться відповідний запис. Після повернення дітей з лікувального закладу до притулку їх повторна реєстрація не провадиться.

⁹ Пункт 16 Типового положення про ЦСПРД.

¹⁰ Пункт 15 Типового положення про притулок.

Умови перебування дітей у центрі:

Дитина може перебувати у центрі протягом часу, необхідного для її реабілітації, але **не більше ніж 9 місяців** у разі стаціонарного перебування та 12 місяців — денного перебування.

Строк перебування дитини у центрі визначається комісією центру за погодженням із службою у справах дітей, якій підпорядковується центр.

Склад комісії визначається директором центру.

Розділ II

СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВИХОВАНЦІВ

2.1. Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Це саме визначають **стаття 28 Конституції України**¹¹ і **стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства»**.

Стаття 37 Конвенції ООН про права дитини зазначає:

Держави-учасниці забезпечують, щоб:

- а) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання.

Вихованці притулків і центрів не мають піддаватися будь-якому виду насильства (фізичному, сексуальному, психологічному, економічному), булінгу та іншим видам неналежного поводження.

Вихованці також не можуть направлятися на стаціонарне лікування до закладу з надання психіатричної допомоги (психіатричного відділення / лікарні) на покарання за неслухняність, під приводом необхідності обстеження, уточнення діагнозу тощо.

Ознаками порушень цього права в притулках і центрах можуть бути виявлення випадків:

- ▶ побиття;

¹¹ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

- ▶ моральне знуцання або приниження (цькування);
- ▶ залишення без їжі;
- ▶ неправомірні обмеження (заборона виходити за межі установи);
- ▶ булінг, застосування прізвиськ і таврування, використання дискримінаційної термінології стосовно осіб з інвалідністю;
- ▶ застосування покарань, що принижують гідність, тощо.

Перелік ознак не є вичерпним.

2.2. Право на життя та безпеку

Наявність укриття (захисних споруд цивільного захисту, підвалів або інших приміщень, придатних для укриття осіб та персоналу і безпечної перебування в них)

Вимоги щодо створення, утримання, експлуатації та ведення обліку захисних споруд встановлено **Кодексом цивільного захисту України, Порядком створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку**¹²; наказом МВС від 09.07.2018 № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту».

[ДБН В.2.2–5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту»](#) визначають нормативні площі укриття на одну людину в спеціальних закладах освіти¹³.

Місця розташування укриттів повинні позначатися за допомогою табличок (написів) та покажчиків руху до них. У нічний час таблички позначення захисної споруди і входи мають бути освітлені або дубльовані світловими покажчиками.¹⁴

Обладнання найпростіших укриттів має забезпечувати можливість безперервного перебування в них населення впродовж не менше ніж 48 годин.

З цією метою найпростіші укриття забезпечуються:

- ▶ місцями для сидіння / лежання — лавками, стільцями, ліжками тощо;

¹² Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 р. № 138.

¹³ ДБН В.2.2–5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту» від 01 листопада 2023 р.

¹⁴ Додаток 1 наказу МВС від 09.07.2018 № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту».

- ▶ ємностями з питною (з розрахунку 2 л на добу на одну особу, яка підлягає укриттю) та технічною водою (за відсутності централізованого водопостачання);
- ▶ контейнерами для зберігання харчових продуктів;
- ▶ виносними баками, що щільно закриваються, для нечистот (для неканалізованих будівель і споруд), розміщених у спеціально призначених для цього приміщеннях;
- ▶ резервним штучним освітленням (електричними ліхтарями, свічками, газовими лампами тощо) та електроживленням;
- ▶ первинними засобами пожежогасіння (відповідно до встановлених норм для приміщень відповідного функціонального призначення);
- ▶ засобами надання домедичної допомоги;
- ▶ засобами зв'язку і оповіщення (телефоном, радіоприймачем);
- ▶ шанцевим інструментом (лопатами штиковими та совковими, лопатами, сокирами, пилками-ножівками по дереву, по металу тощо).

Правила пожежної безпеки¹⁵

У будівлях закладів та установ не дозволяється:

- розміщувати людей у мансардних приміщеннях, а також на поверхах (будівлях), не забезпечених **двома евакуаційними виходами**;
- **встановлювати ґрати та інші незнімні сонцезахисні, декоративні та архітектурні пристрої на вікнах приміщень, де перебувають учасники навчально-виховного процесу, сходових клітках, у коридорах, холах і вестибюлях.** У разі необхідності встановлення на вікнах приміщень ґрат (кабінет інформатики, інші приміщення з обладнанням, що має матеріальну цінність), **вони повинні розкриватися, розсуватися або зніматися, під час перебування в цих приміщеннях людей ґрати мають бути відчиненими¹⁶.**

У будівлях і спорудах, які мають два і більше поверхів, у разі одночасного перебування на поверсі понад 25 осіб **мають бути розроблені та розміщені на видних місцях плани (схеми) евакуації на випадок пожежі.**

¹⁵ Правила пожежної безпеки регулюються наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417 «Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні».

¹⁶ Пункт 2.16 глави 2 розділу III Правил пожежної безпеки.

2.3. Право на охорону здоров'я та медичну допомогу

Право на медичну допомогу вихованців передбачено в статті 49 Конституції України, статті 6 Закону України «Про охорону дитинства» і гарантовано дотриманням стандартів:

- ▶ забезпеченням можливості надання невідкладної домедичної допомоги;
- ▶ забезпеченням обов'язкового щорічного огляду вихованців лікарями (дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа — двічі на рік)¹⁷;
- ▶ забезпеченням виконання рекомендації лікарів, наданих під час щорічних оглядів рекомендацій;
- ▶ забезпеченням диспансерного нагляду дітей, які мають хронічні захворювання;
- ▶ забезпеченням у разі потреби надання вторинної та третинної медичної допомоги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа;
- ▶ правомірністю надання медичної допомоги медичним персоналом (наявність ліцензії на господарську діяльність з медичної практики)¹⁸.

Безкоштовне медичне обслуговування дітей, які перебувають у притулку, забезпечується відповідним державним закладом охорони здоров'я за місцем розташування притулку

Надання стаціонарної та амбулаторної медичної допомоги дітям, які перебувають у центрі, забезпечують державні та комунальні заклади охорони здоров'я.

Організація належного медичного обслуговування в притулку / центрі охоплює¹⁹:

- ▶ проведення первинних медичних оглядів та обстежень (на кожну дитину заводиться медична картка — форма № 02б/о, до якої вносяться необхідні дані про стан здоров'я дитини;

¹⁷ Стаття 34 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

¹⁸ Стаття 7(15) Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

¹⁹ Пункт 4 спільного наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді і спорту, МОЗ України від 28.09.2006 № 3297/645 «Про затвердження Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповно-

- ▶ діагностику стану здоров'я та відхилень розвитку дитини;
- ▶ надання первинної медичної допомоги дитині, яка перебуває в закладі соціального захисту;
- ▶ інформаційно-просвітницьку роботу щодо здорового способу життя, профілактики інфекційних захворювань, зокрема тих, що передаються статевим шляхом, ВІЛ / СНІДу;
- ▶ організацію своєчасного направлення дітей на консультування та в разі потреби на лікування до лікувально-профілактичних закладів;
- ▶ організацію проведення щеплень згідно з призначеннями відповідно до календаря щеплень.

Комплекс лікувально-профілактичних і оздоровчих заходів у закладах соціального захисту організовує лікар та завідувач (директор).

2.4. Право на свободу та особисту недоторканність

Право на свободу та особисту недоторканність встановлено статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 29 Конституції України.

Стандарт втілення цього права — поміщення і перебування вихованців з дотриманням встановлених законодавством підстав, зокрема:

У притулку ²⁰	У центрі ²¹
<ul style="list-style-type: none">▶ звернення дитини до адміністрації притулку по допомогу;▶ направлення служби у справах дітей відповідної державної адміністрації чи виконавчого комітету ради;▶ акт уповноваженого підрозділу органу Національної поліції України про доставлення до притулку покинутої дитини або дитини, яка заблукала;	<ul style="list-style-type: none">▶ за направленням служби у справах дітей, якій підпорядковується центр;▶ згідно з актом уповноважених підрозділів органів Національної поліції України;▶ за особистим зверненням дитини.

літніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та схеми обстеження їх у лікувально-профілактичних закладах».

²⁰ Пункт 11 Типового положення про притулок.

²¹ Пункт 13 Типового положення про центр.

<ul style="list-style-type: none"> ▶ письмове звернення керівника органу керування освітою відповідної державної адміністрації чи виконавчого комітету ради; ▶ звернення органу, установи чи організації, на які покладено вжиття заходів соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк; ▶ письмове звернення керівника лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я. 	<p><i>Про прийняття дітей згідно з актом уповноважених підрозділів органів Національної поліції України або за особистим зверненням дитини центр протягом одного робочого дня повідомляє службу у справах дітей, якій підпорядковується центр.</i></p>
--	--

2.5. Права дітей з інвалідністю та маломобільних груп населення

Відповідне право гарантоване статтями 9, 26 Конвенції про права осіб з інвалідністю та Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

Стаття 38 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» зазначає, що особам з інвалідністю і дітям з інвалідністю надаються безоплатно або на пільгових умовах на підставі індивідуальної програми реабілітації послуги із соціально-побутового і медичного обслуговування, допоміжні засоби реабілітації (засоби для пересування, протезні вироби, сурдотехнічні засоби, мобільні телефони тощо), вироби медичного призначення (індивідуальні пристрої, протези очей, зубів, щелеп, окуляри, слухові та голосоутворювальні апарати, ендопротези, сечо- та калоприймачі тощо), а також автомобілі, крісла колісні з електроприводом — за наявності відповідного медичного висновку.

Кожна дитина з інвалідністю має право на реабілітацію відповідно до **ЗУ «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»** і постанови Кабміну **«Про затвердження Порядку здійснення реабілітаційних заходів» від 19.01.2022 №31**.

Реабілітація розпочинається з проведення реабілітаційного обстеження, визначення наявності або ризику виникнення обмеження повсякденного функціонування, кількісної їх оцінки та створення індивідуального реабілітаційного плану.

Фахівець з реабілітації зобов'язаний надати особі, якій надається реабілітаційна допомога, її законному представникові у доступній формі інформацію про стан її здоров'я, наявні обмеження повсякденного функціонування та іншу інформацію, на підставі якої складається індивідуальний реабілітаційний план²².

Доступність

Підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю (у тому числі осіб з інвалідністю, які використовують засоби пересування та собак-поводирів) до об'єктів фізичного оточення.

Будівлі та території притулків і центрів, повинні бути облаштовані відповідно до вимог **ДБН В.2.2–40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд»**, право доступність для маломобільних груп населення регламентують норми **Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»**.

Основний та допоміжні входи до будівлі, а також евакуаційні виходи з будівлі назовні слід обладнувати **пандусом з уклоном не більше ніж 1:12 або 8 % (1:10 або 10 % при перепаді рівнів підлоги до 0,2 м)**²³, а за необхідності влаштовують також і сходи з уклоном 1:3. Ширина у просвіті вхідного тамбуру має бути не менше ніж 2,2 м, вхідних дверей — не менше ніж 1,2 м. Внутрішні просвіти дверей не повинні мати порогів і перепадів висот підлоги. Пороги вхідних дверей не повинні перевищувати 0,02 м²⁴.

Ширину прорізів у стіні для вільного проїзду крісла колісного рекомендується приймати не менше ніж 1,2 м.

Для забезпечення доступності будівлі слід обладнувати ліфтами, які розраховують на перевезення крісел колісних для переміщення осіб з інвалідністю та осіб з особливими освітніми потребами. Замість ліфтів допускається улаштування піднімальних платформ, що переміщуються вертикально, похило або вздовж сходового маршруту.

²² Ст. 22 ЗУ «Про реабілітації у сфері охорони здоров'я».

²³ ДБН В.2.2–40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».

²⁴ П. 6.2.2. ДБН В.2.2–40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».

Порушення прав дітей з інвалідністю, які можуть бути виявлені під час відвідування:

- ▶ порушення права дітей з інвалідністю на реабілітацію: не забезпечено таких осіб технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення;
- ▶ немає розумних пристосувань для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення, безбар'єрного простору;
- ▶ діти з інвалідністю не забезпечені навчанням в загальноосвітніх та спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах за відповідними навчальними програмами.

Перелік порушень не є вичерпним.

2.6. Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло

Право на достатній життєвий рівень вихованців встановлено у статті 48 Конституції України, статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» і забезпечується належними умовами проживання:

У притулку / центрі мають бути забезпечені:

- ▶ одягом відповідно до сезону (за потреби) ;
- ▶ контроль з боку працівників притулку / центру (чергових з режиму) не може бути жорстким;
- ▶ дотримання норм площі;
- ▶ дотримання температурного режиму;
- ▶ забезпечення якісним харчуванням відповідно до норм харчування для дітей відповідного віку²⁵

Важливе значення має дотримання режиму харчування, тобто правильного розподілу їжі за споживаннями протягом дня, кількісного та якісного складу добового раціону їжі. У притулках і центрах діти забезпечуються харчуванням за натуральними нормами навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків²⁶.

²⁵ Постанова КМУ від 24 березня 2021 р. № 305 «Про затвердження норм харчування у навчальних та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку».

²⁶ Пункт 39 Типового положення про притулок; Пункт 18 Типового положення про притулок.

2.7. Право на повагу до приватного та сімейного життя

Зазначене право встановлене статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 32 Конституції України.

Право на конфіденційність і захист від втручання в особисте життя забезпечується:

- ▶ підтримкою контактів з сім'єю / рідними;
- ▶ забезпеченням спілкування з друзями та знайомими телефоном;
- ▶ доступом вихованців до власних телефонів;
- ▶ наявністю механізму відправлення та отримання листів;
- ▶ можливістю виходити / виїжджати за межі закладу (відповідно до кожного індивідуального випадку і потреб дитини);
- ▶ можливістю спілкування з представниками громади;
- ▶ можливістю вихованцям бути наодинці;
- ▶ забезпеченням доступу до спальних приміщень (не лише для нічного сну);
- ▶ можливістю на власний розсуд оформляти особистий простір біля свого ліжка (застеляти ліжко за своїм зразком, розміщувати фото, картини, репродукції на стінах тощо);
- ▶ контрольованим доступом до інтернету;
- ▶ доступ до всіх документів, що містять особисті та конфіденційні дані, що стосуються дітей, має бути обмежений і визначатися законом. Якщо передача особистих і конфіденційних даних необхідна у кращих інтересах дитини, це повинно здійснюватися відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;
- ▶ фахівці, що працюють з дітьми та для дітей, повинні дотримуватися суворих правил конфіденційності, за винятком випадків, коли існує ризик заподіяння шкоди дитині²⁷.

²⁷ Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи «Права дітей та соціальні послуги, дружні до дітей і сімей», CM/Rec(2011)12, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680948c09.

Забезпечення приватності:

- ▶ наявністю особистого простору та індивідуалізації умов проживання (не допускаються уніфіковані зачіски, одяг, спальні місця);
- ▶ роздільним розміщенням ліжок;
- ▶ наявністю кабінок / перегородок у санвузлах;
- ▶ наявністю захисної плівки на вікнах тощо;
- ▶ безперешкодним доступом до туалетних та душових кімнат.

2.8. Право на ефективні засоби юридичного захисту

Право визначене статтею 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтями 40, 57, 59 Конституції України, статтею 3 Закону України «Про охорону дитинства» і включає в себе право на професійну правничу допомогу, на отримання інформації про свої права та обов'язки, право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади.

Кожна дитина має право відстоювати свої основні права в органі, що є доступним, неупередженим та незалежним.

З метою захисту прав вихованців заклад має налагодити співпрацю з центрами з надання безоплатної правничої допомоги та правозахисними організаціями.

Повинно забезпечуватись інформування вихованців про їхні права та обов'язки шляхом:

- ▶ розміщення інформації про права і обов'язки дітей в доступних для них місці і формі;
- ▶ проведення інформаційних бесід про права і обов'язки вихованців.

Діти мають право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їхніх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення²⁸.

²⁸ Стаття 9 Закону України «Про охорону дитинства».

Це право забезпечується шляхом:

- ▶ розміщення в доступному місці інформації про національну гарячу лінію для дітей, адреси та телефони посадових осіб (зокрема, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) та гарячих ліній, на які вони можуть звертатись у разі порушення їхніх прав та інтересів;
- ▶ забезпечення можливості конфіденційного телефонування на гарячу лінію;
- ▶ наявності в доступному місці скриньки для скарг;
- ▶ забезпечення можливості конфіденційного вкидання скарг у скриньку;
- ▶ наявності механізму розгляду скарг;
- ▶ наявності самоврядування вихованців.

2.9. Право на освіту

Право на освіту вихованців визначене статтею 53 Конституції України, Законом України «Про освіту».

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Діти, які перебувають у притулку / центрі, навчаються в навчальних закладах системи загальної середньої освіти або за індивідуальними навчальними програмами²⁹.

2.10. Заборона рабства і примусової праці

Право закріплене статтею 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 43 Конституції України, статтею 21 Закону України «Про охорону дитинства».

²⁹ Пункт 17 Типового положення про притулок; пункт 5 Типового положення про центр.

Забороняється залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, участі у важких роботах і роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах та до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час.

До найгірших форм дитячої праці належать:

- ▶ усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, зокрема примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;
- ▶ використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;
- ▶ використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;
- ▶ робота, що за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Розділ III

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ВІДВІДУВАННЯ

3.1. Початок відвідування

Склад групи НПМ

Група НПМ, що відвідує заклади для дітей, повинна складатися з кваліфікованих моніторів з ґрунтовним досвідом і спеціальною підготовкою щодо спілкування з дітьми, особливо в закритих установах.

Команда має бути мультидисциплінарною та складатися відповідно до типу закладу та контингенту дітей, які перебувають в притулках чи центрах. Корисно мати принаймні одного монітора-юриста, медичного фахівця (особливо у випадках, коли можуть бути повідомлення про випадки тортур чи інших видів жорстокого та нелюдського поводження і покарання), а також (за можливості) експерта з соціальної роботи, педагога, психолога та/або психіатра тощо³⁰.

Наявність і чоловіків, і жінок у групі НПМ може стати суттєвою перевагою у спілкуванні з вихованцями, які проживають в установах для дітей. Діти та персонал можуть віддавати перевагу розмові з чоловіком або жінкою, залежно від конкретного питання. Наприклад, дівчата можуть відмовитися говорити про можливе сексуальне насильство з представниками чоловічої статі. Отже, гендерно збалансована команда збільшить можливість отримати повне розуміння ситуації всередині закладу.

Основні принципи моніторингу³¹:

Не нашкодити	Під час відвідування місця несвободи може виникнути конфлікт інтересів між необхідністю отримати інформацію та безпекою дитини, яка перебуває в закладі.
---------------------	--

³⁰ Ст. 55 Monitoring places where children are deprived of liberty. Defence for children International (DCI) — Belgium, <https://defenceforchildren.org/monitoring-places-where-children-are-deprived-of-liberty-a-practical-guide/>.

³¹ OHCHR, [Training Manual on Human Rights Monitoring](#), Chapter 2: Basic principles of human rights monitoring.

	<p>Наприклад, може існувати ризик, що після закінчення відвідування НПМ до дитини будуть застосовані репресії зі сторони працівників закладу чи інших вихованців. Або існує ризик психологічної чи емоційної травми, спричиненої питаннями під час інтерв'ю. Під час відвідування НПМ фізична і психологічна безпека дітей в закладі повинна бути головним пріоритетом. Жодна дія групи НПМ не повинна ставити це під загрозу.</p>
Знати стандарти	<p>Усі члени групи НПМ повинні знати і розуміти міжнародні та національні стандарти моніторингу і дотримання прав людини відповідних місць несвободи.</p>
Повага до працівників закладу	<p>Роль групи НПМ полягає в моніторингу дотримання прав дітей у місцях несвободи. Цього можна досягнути успішніше, встановивши хоча б мінімальну взаємну повагу з представниками закладу. Група НПМ повинна поважати роботу працівників, проте ця повага не означає, що керівництво матиме будь-який вплив на групу НПМ, і, в будь-якому разі, це не повинно впливати на об'єктивність і безпристрасність відвідування.</p>
Довіра	<p>Довіра є ключовою для успішного відвідування, і члени групи НПМ не повинні давати обіцянок, яких вони не можуть виконати. Під час інтерв'ю з дітьми особливо важливо пояснити дітям межі повноважень групи НПМ, а також, що будь-яка надана інформація є анонімною та конфіденційною.</p>
Конфіденційність	<p>Вся отримана групою НПМ інформація має розглядатися як конфіденційна, оскільки в іншому випадку це може мати серйозні наслідки як для опитаної дитини, так і для довіри до НПМ загалом. Якщо існує ризик небезпеки для дітей чи працівників закладу, група НПМ не повинна розголошувати інформацію, або ж треба робити це таким чином, щоб уникнути ризиків. Безпека дітей та інших учасників відвідування повинна бути головною метою для групи НПМ, а дотримання конфіденційності, як інструменту для захисту їх безпеки, повинно стати пріоритетом.</p>
Чутливість	<p>Під час інтерв'ю з дітьми, які перебувають у місцях несвободи, важливо, щоб члени групи НПМ враховували травматичний вплив, що може виникнути від спогаду про певні події. Це може призвести до потенційної травми, психологічного розладу чи вразливості дітей. Група НПМ повинна бути обізнана і тренувана в навичках спілкування з дітьми сприятливим для дитини способом.</p>

Об'єктивність	Група НПМ повинна працювати над фіксацією конкретних фактів і намагатися скласти об'єктивний і вільний від емоцій чи попередньо сформованих ідей звіт.
Прозорість	Група НПМ повинна переконатися, що керівництво закладу володіє інформацією про методологію відвідування та обсяг їх повноважень для відвідування закладу. Робота групи НПМ повинна бути оприлюднена через письмові звіти та/або офіційні пресрелізи для інформування громадськості про свою роботу.

При вході на територію закладу група НПМ звертає увагу на:

- ▶ безпечність території для вихованців;
- ▶ наявність майданчиків для дошкільнят, фізкультурно-спортивної зони, зони відпочинку³²;
- ▶ наявність показників руху до найближчого цивільного укриття.

Перешкоджання в проведенні візиту такі:

- ▶ недопущення групи НПМ до службових приміщень, до вихованців або документації після ознайомлення з мандатом групи (дорученнями представника громадської організації та службового посвідчення працівника Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини);
- ▶ затягування допуску під різними приводами (керівник на нараді, на виїзді тощо);
- ▶ вимагання від представників громадських організацій додаткових документів та дозволів для проведення своєї діяльності (крім доручення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, документа, що посвідчує особу, службового посвідчення працівника Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини);
- ▶ перешкоджання конфіденційному спілкуванню з вихованцями.

У разі недопуску учасників групи НПМ до місця несвободи, створення перешкод у роботі групи НПМ, ненадання інформації, копії документів тощо, керівник групи НПМ повідомляє про це відповідного представника Уповноваженого, правоохоронні органи, Департамент НПМ та складає стосовно особи (осіб), яка перешкоджає у здійсненні

³² Пункт 2.5.2 ДСанПіН 5.5.3.052–99 Тимчасові санітарні правила і норми улаштування, обладнання, утримання притулків для неповнолітніх та організація харчування і медичного забезпечення дітей.

відвідування, протокол про перешкоджання діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини³³. Керівник групи також складає повідомлення про вчинення кримінального правопорушення за ознаками кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачена у статті 344 Кримінального кодексу України³⁴. Після забезпечення умов для безперешкодного проведення відвідування НПМ група НПМ продовжує розпочату роботу.

3.2. Спілкування з керівником закладу

Під час першого спілкування з керівником закладу керівник групи НПМ має вчинити такі дії:

- ▶ пред'явити керівникові для ознайомлення службові посвідчення та доручення представників громадських організацій;
- ▶ у разі потреби, надати для ознайомлення витяг з Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», зокрема щодо реалізації функцій національного превентивного механізму;
- ▶ повідомити про мету і порядок проведення відвідування, склад групи НПМ, дотримання умов конфіденційності щодо інформації, отриманої під час візиту;
- ▶ передати перелік документів (інформації), з якою група буде знайомитися під час огляду установи, щоб директор установи забезпечив доступ до цих документів (інформації);

з'ясувати:

- ▶ кількість вихованців, на яку розрахований заклад та кількість дітей, які утримуються в закладі на дату проведення відвідування;
- ▶ кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, зокрема тих, опіку і піклування над якими виконує заклад;

³³ Стаття 188–40 Кодексу України про адміністративні правопорушення (невиконання законних вимог Уповноваженого ВРУ з прав людини або представників Уповноваженого ВРУ з прав людини).

³⁴ Регламент з організації та здійснення регулярних відвідувань місць несвободи для виконання функцій національного превентивного механізму в Україні, затверджений наказом Уповноваженого Верховної Ради України від 02.06.2023 № 60.15/23, п. 5.2.

- ▶ рівень укомплектованості персоналом (педагогічним, медичним, психологами тощо).

Відвідування проводиться за участю персоналу закладу (бажано одна особа на кожну підгрупу групи).

Під час відвідування з'ясовується наявність дружньої та комфортної атмосфери для вихованців:

- ▶ наявність заходів щодо недопущення всіх видів насильства (які вживаються превентивні заходи);
- ▶ наявність механізмів реагування на прояви насильства;
- ▶ створення і забезпечення вільного доступу до позанавчальної діяльності;
- ▶ забезпечення надання психологічних консультацій та психосоціальної підтримки;
- ▶ направлення учнів для отримання зовнішньої допомоги в разі потреби.

3.3. Огляд місця несвободи

Дисциплінарні приміщення

Офіційних дисциплінарних приміщень у притулках і центрах немає, але можуть використовуватися для цього будь-які приміщення, де можуть закривати (ізолювати) вихованців. **Тому оглядові підлягають усі приміщення закладів.**

Функціональні групи приміщень

У приміщеннях закладів передбачаються функціональні групи приміщень:

- ▶ приймальна;
- ▶ карантинна;
- ▶ медична з ізолятором;
- ▶ житлові осередки для дітей різного віку;
- ▶ загальні приміщення;
- ▶ адміністративні приміщення;
- ▶ харчоблок;
- ▶ пральня.

Кожна вікова група дітей повинна розміщуватись у приміщеннях житлового осередку, ізольованого від решти житлових осередків.

У житлових осередках усіх вікових груп суміжно з роздягальною має бути приміщення для сушіння верхнього одягу та взуття.

Спальні для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку повинні розміщуватися зазвичай суміжно з ігровими. Спальні кімнати для дітей дошкільного віку площею із розрахунку не менше ніж 3 м² на одну дитину, молодшого шкільного віку — не менше ніж 4 м², старших дітей — не менше ніж 5 м².

Спальні для дітей середнього і старшого шкільного віку повинні бути відокремленими від навчальних приміщень і кімнат відпочинку. Спальні приміщення для хлопчиків і дівчаток розміщуються в різних блоках або на різних поверхах. При спальних приміщеннях передбачаються умивальні, туалетні, душові, кімнати особистої гігієни дівчаток, кімнати для чищення одягу і взуття. Кімнати особистої гігієни обладнують біде, унітазом, умивальником, тумбою.

Унітази в туалетних встановлюють для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку у відкритих кабінах, для дітей середнього і старшого шкільного віку — в кабінетах з дверима.

Кімнати відпочинку (рекреації-гостинні) в житлових осередках слід передбачати зального типу із розрахунку не менш ніж 2,0 м² на одну дитину.

У кожному житловому осередку передбачається кімната для чергового персоналу³⁵.

Температурний режим у приміщенні житлового осередку має бути в межах: +19° – +20°C.

Заміна постільної білизни, рушників проводиться в разі забруднення, але й не менше ніж раз на тиждень.

У закладі має бути кімната для спілкування з батьками³⁶.

Харчоблок повинен мати:

- ▶ обідній зал з розрахунку не менше ніж 1 м² на одне місце (при обідньому залі (їдальні), умивальня із розрахунку 1 умивальник на 20–25 місць;
- ▶ кухню з роздавальнею (заготівельний цех, кімната для кухонного посуду, склад добового запасу продуктів, кладова для сухих

³⁵ ДСанПіН 5.5.3.052–99. Тимчасові санітарні правила і норми улаштування, обладнання, утримання притулків для неповнолітніх та організація харчування і медичного забезпечення дітей.

³⁶ Так само.

продуктів, кладова для овочів, побутова кімната для персоналу з санвузлом, душовою, роздягальною тощо)³⁷.

Дотримання санітарних норм у роботі харчоблоку: наявність журналів бракеражу готової продукції, журналу здоров'я працівників харчоблоку, санітарні книжки працівників харчоблоку тощо.

Наприкінці відвідування варто переглянути наявність та стан цивільного укриття.

3.4. Спілкування з вихованцями

Опитування дітей, які проживають у закритих установах, є центральним і ключовим елементом ефективного відвідування.

Це вимагає спеціальної підготовки та досвіду роботи з дітьми, а також нормальних людських якостей (чуйності, терпіння, емпатії, гнучкості). Окрім того, важливою рекомендацією для усіх членів групи НПМ є пройти спеціальний тренінг по комунікації з дітьми, які перебувають у місцях несвободи.

Прагнення до отримання повної і точної інформації повинно бути в балансі з турботою про безпеку та благополуччя дитини. Спогади про деякі події можуть призвести до повторної травматизації. Інтерв'ю може також привести до покарання від працівників закладу або інших вихованців. Група НПМ повинна запобігти небезпеці чи стресу для дитини після інтерв'ю.

У спілкуванні з дітьми, що перебувають у притулках і центрах, НЕОБХІДНО:

- ▶ дотримуватися пріоритетів інтересів дитини: якщо їй важко, не хоче спілкуватися, то припинити спілкування (подякувати і заохотити її — ми ще будемо в притулку / центрі, якщо хочеш, ми поговоримо ще, твоя думка дуже важлива / з тобою дуже цікаво);
- ▶ дотримуватися основних принципів відвідування;
- ▶ бути доброзичливим і чесним;
- ▶ проявляти зацікавленість до дитини жестом (хитання головою) або інтонацією;
- ▶ використовувати слова, зрозумілі дитині;

³⁷ Пункт 3.24 ДСанПіН 5.5.3.052–99.

- ▶ називати її на ім'я;
- ▶ уникати питань, які можуть травмувати дитину (про дім, батьків, домашніх улюбленців, куди б хотіла поїхати);
- ▶ питання ставити в межах її життя в притулку / центрі;
- ▶ не дивитися в очі дитини весь час (дитині некомфортно), але погляд має бути спрямований в її бік або на неї (зокрема, на руки);
- ▶ не підганяти дитину, дати їй достатньо часу на те, щоб обдумати свої відповіді;
- ▶ питання ставити прості, по одному;
- ▶ не давати обіцянок дитині.

Типові проблеми, що можуть виникнути під час інтерв'ю:

- ▶ діти відповідають на питання, на які вони не знають відповіді;
- ▶ діти применшують важливість (знецінюють) деякі запитання чи, навпаки, перебільшують їх, особливо при ровесниках, щоб підняти свій статус в їхніх очах;
- ▶ діти розповідають інтерв'юеру те, що, на їхню думку, він хоче почути, або те, чого їх наперед навчили працівники закладу;
- ▶ діти можуть нічого не розповісти через страх покарання, після того як група НПМ залишить заклад;
- ▶ дітей, у яких порушення мовлення, важко зрозуміти та вести з ними діалог. Це може потребувати додаткового часу та підготовки.

Тому вкрай важливо, щоб усі члени групи НПМ були підготовлені та знали як спілкуватися з дітьми в різних ситуаціях.

Підготовчий етап індивідуального опитування:

- ▶ вибрати кімнату, в якій дитина почувалася б комфортно (це не може бути кабінет лікаря, директора, учительська). Найкраще, щоб дитина сама обрала місце, де вона хоче поговорити. Якщо це неможливо зробити, тоді варто обрати нейтральне приміщення — їдальню, класну кімнату, кімнату для побачень;
- ▶ вибрати місце для опитування (можливість сидіти навпроти на одному рівні, «очі-в-очі»);
- ▶ надати дитині повну інформацію, що з нею буде відбуватися, хто буде присутній та яка роль присутніх осіб, так само впевнитися, що дитина розуміє, що від неї очікується³⁸;

³⁸ UNICEF «Дитина не сама», <https://dity.msp.gov.ua/korisno#psihologam>.

- ▶ дізнатися в працівників закладу про особливості захворювання і бажано статус дитини.

Налагодження контакту:

- ▶ представлення «Я — ..., моя робота — захищати права людини» (для менших дітей, старших — назвати про відвідування національного превентивного механізму і свою роль простими словами);
- ▶ запитати ім'я і прізвище дитини і дозвіл на спілкування («Можна з тобою поговорити? Можна я для себе буду робити замітки, щоб не забути, що уточнити?»);
- ▶ допомогти подолати страх і невпевненість дитини (зауважити, що в дитини гарне ім'я, зачіска, голос тощо..., запитати, який настрій, як пройшов день, чи подобається погода..., запропонувати подивитись іграшку / книгу... ближче);
- ▶ пояснити мету і правила бесіди: можливість дитини уточнювати, не відповідати, зробити перерву, ставити питання тощо;
- ▶ у маленької дитини з'ясувати, чи правильно розуміє різницю між правдою і вигадкою, використовує поняття «добре-погано» (на конкретних прикладах: «зараз вечір / темно / холодно — це правда чи вигадка?», «битися — це добре чи погано?»). Зазначити, що для вас важливо, щоб дитина не фантазувала, а говорила правду.

Етап опитування (безпосереднього спілкування)

Дати дитині можливість розповідати:

- ▶ наприклад, як проходить день у притулку / центрі;
- ▶ вихованці проводять вихідні дні (якщо дитина не їздить додому);
- ▶ що відбувається в притулку / центрі, якщо хтось захворів;
- ▶ що відбувається в притулку / центрі, якщо хтось побився між собою тощо.

За допомогою уточнення простими зрозумілими запитаннями з'ясувати основні питання (намагатися коректно направляти бесіду для з'ясування необхідної інформації):

- ▶ наявність насильства / принизливого ставлення;
- ▶ за що і яке може бути покарання;
- ▶ чи достатнє харчування / смачно;
- ▶ як надається медична допомога;

- ▶ наявність доступу до води;
- ▶ можливість вільно відвідувати туалети та душові кімнати;
- ▶ які є обмеження;
- ▶ як часто гуляють;
- ▶ чи є контакти із зовнішнім світом;
- ▶ чи є кишенькові гроші (у дитини-сироти / дитини, позбавленої батьківського піклування);
- ▶ кому можна поскаржитися, якщо ображають тощо.

Кінцевий етап:

- ▶ подякувати за бесіду;
- ▶ пояснити ще раз, для чого буде використана інформація (щоб сприяти покращенню... усуненню ... (недоліків), зміни ...);
- ▶ пояснити, що дитина (старша) може в разі потреби звертатися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (за-лишити контакти).

Якщо проводиться анкетування, пояснюється:

- ▶ мета проведення;
- ▶ принцип анонімності;
- ▶ що всі відповіді правильні, неправильних в анкеті немає.

Інтерв'ю з дітьми вимагає терпіння. Дітям може знадобитися більше часу на відповіді на питання, особливо якщо вони пережили або були свідками травматичних подій. Представникам групи НПМ потрібно бути чутливими до реакцій дитини протягом усього інтерв'ю та звертати увагу на ознаки, коли дитина стає напруженою чи тривожною. Якщо дитина втомилася, розповідь може стати менш точною чи правдивою. Можливо, буде необхідно зробити перерву, припинити інтерв'ю чи продовжити його в інший час.

3.5. Аналіз документації

Акцент у відвідуванні робиться на спілкуванні з дітьми, аналіз документації дає можливість перевірити отриману інформацію під час відвідування.

Слід ознайомитися з такою документацією:

- ▶ журналом щоденного руху дітей притулку / центру (з'ясовується, чи вивозили дітей для надання медичної допомоги тощо);

- ▶ журналом приймання та передавання зміни черговими з режиму, в якому фіксується поіменний список дітей за групами, інформація про рух дітей, події, які сталися за період зміни (з'ясовуються випадки бійок, насильства, травматизму тощо);
- ▶ листуванням з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, службами у справах дітей, іншими установами, підприємствами, організаціями та фізичними особами (з'ясовується, чи надсилалися відповідні листи щодо захисту прав вихованців);
- ▶ книгою відвідувань дітей у притулку / центру (з'ясовується у разі потреби, чи відвідують заклад представники центру безоплатної вторинної правової допомоги, громадських організацій).

Медична документація дає можливість з'ясувати (у разі потреби):

- ▶ проведення щорічних медичних оглядів (для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, — двічі на рік) (форма первинної облікової документації № 086–1/о «Довідка учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов'язкового медичного профілактичного огляду»³⁹);
- ▶ призначення дієтичного харчування (списки дітей, яким призначена дієта);
- ▶ санітарні книжки персоналу і журнал здоров'я персоналу харчоблоку (журнал заповнюється вранці щодня і підпис медпрацівник ставить навпроти кожного прізвища працівника, санітарні книжки — раз на 6 місяців);
- ▶ чи направляють дітей на стаціонарне лікування до закладів з надання психіатричної допомоги на покарання (записи в медичній картці дитини, епікриз після стаціонарного лікування);
- ▶ чи фіксуються і розслідуються випадки травматизму вихованців (журнал обліку випадків травматизму — наказ МОЗ від 02.02.2024 № 186);
- ▶ чи повідомляються органи поліції про випадки травматизму кримінального характеру.

Діти повинні перебувати в притулках / центрах протягом короткого періоду часу, тому деякі пункти можуть бути нерелевантні (наприклад щорічні огляди).

³⁹ Наказ МОЗ України від 16.08.2010 №682 «Про удосконалення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів».

Ознайомлення з іншою документацією відбувається в разі виявлення грубих порушень чи недоліків (наприклад, виявлення агресивності дитячого середовища, фактів погіршення стану здоров'я вихованця через брак належного реабілітаційного процесу, брак необхідних технічних засобів реабілітації, що значно ускладнює життя дитини в закладі, обмеження життя вихованця територією закладу).

За таких умов необхідно:

- ▶ ознайомитися з організацією навчально-виховного процесу (річним планом роботи закладу; планом виховної роботи, плани вихователів тощо);
- ▶ переглянути документацією практичного психолога (плани, методики і програми) та документацію з питань соціальної адаптації вихованців (плани вихователів, соціального працівника).

Також корисно ознайомитися з правилами чи регламентом закладу, що описує правила, які регулюють щоденне життя вихованців. Особливу увагу треба приділяти дисциплінарним санкціям, правилам безпеки, а також правилам, що стосуються підтримання контактів із зовнішнім світом (користування телефоном, інтернетом, порядок відвідування гостей тощо).

Варто запитати книгу скарг (або інший відповідний журнал у закладі). Перевірте, чи була подана дітьми будь-яка скарга на жорстоке поводження чи покарання з боку працівників закладу чи інших вихованців.

3.6. Підбиття підсумків за участю керівництва закладу

Після проведення відвідування, група НПМ має обов'язково зустрітися з керівництвом закладу для підведення підсумків. У разі потреби група НПМ може спочатку попросити вільне приміщення, де обговорить результати відвідування між собою, а тоді перейде до розмови з керівництвом. Під час заключної розмови необхідно обговорити виявлені порушення прав дітей та вислухати пояснення керівництва закладу про причини та умови, які створюють підґрунтя для таких порушень, а також про інші проблеми закладу.

У разі незгоди керівника закладу з виявленими порушеннями керівник групи НПМ пропонує останньому написати письмове пояснення з

цього питання та надати необхідні документи на підтвердження своєї позиції.

Наголошується на тому, що звіт буде направлений до відповідних органів виконавчої влади. У разі усунення недоліків до завершення написання звіту, керівництву закладу надається можливість надіслати керівникові групи НПМ на електронну пошту фотофіксацію результатів вжитих заходів, зазначена інформація обов'язково матиме відображення у звіті.

За результатами відвідування готується звіт згідно з рекомендаціями, наведеними в Додатку 5 до цих методичних рекомендацій.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК І Орієнтовний маршрут руху групи НПМ під час здійснення відвідування

ДОДАТОК II

Анкета фіксації результатів відвідування НПМ до притулку / центру

Повна назва закладу: _____

Дата відвідування НПМ: _____

Адреса розташування закладу (вулиця, номер будинку, населений пункт, область, індекс): _____

Час початку: ____ год ____ хв Час завершення: ____ год ____ хв

Чи є на вході до закладу вивіска із зазначенням його повної назви:
так ____ ні ____

Огляд території навколо закладу:

Наявність зупинки транспорту загального користування біля закладу (так/ні)	
наявність вихованців на території навколо закладу (так/ні)	
можливість і зручність території навколо закладу для прогулянок, особливо маломобільних осіб (зокрема, пандус (ширина 1,2 м при однібічному русі і 1,8 м — при двобічному, поручні мають бути безперервними та з обох боків, поверхня повинна бути шорсткою, маркування жовтою фарбою для осіб з порушеннями зору)	
безпе́чність території навколо закладу (наявність огорожі, наближеність до дороги тощо)	

<p>площа та облаштування ігрових майданчиків (групові майданчики площею з розрахунку не менше ніж 7,5 м² на 1 дитину та тіньові навіси за кількістю групових майданчиків. Майданчики повинні мати трав'яне та частково ґрунтове покриття. Тіньові навіси мають бути площею не менше ніж 40 м² із загорожею з південної та західної сторін та дерев'яної підлогою)</p>	
---	--

Інформація про адміністрацію установи:

П. І. Б. керівника закладу (заступника керівника): _____

Номер телефона або контактна електронна пошта: _____

П. І. Б. та посада працівника закладу, що супроводжує групу під час огляду закладу: _____

Номер телефона або контактна електронна пошта: _____

З'ясувати кількість дітей, що перебувають у закладі:

Кількість вихованців, на яку розрахований заклад: _____

Кількість дітей, які утримуються в закладі на дату проведення відвідування _____

з них дівчат _____, хлопців _____

Вікові групи дітей _____

Кількість вихованців з інвалідністю _____

Кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, зокрема тих, опіку і піклування над якими виконує заклад:

Рівень укомплектованості персоналом (педагогічним, медичним, психологами тощо):

Кількість посад за штатним розписом _____ ,
фактично заповнені _____ педагогічні посади _____
з них вакантні _____
медичний персонал _____ з них вакантні _____
психологи _____ з них вакантні _____

вакантні посади продовж тривалого часу (причина незаповнення посади) _____

З'ясувати структуру закладу (кабінети психологічної роботи, приміщення медпункту / медичної частини (зокрема ізолятор), харчоблок)

Наявність ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики або договору із закладом охорони здоров'я

Проблемні питання, озвучені керівництвом установи

Спілкування з вихованцями

Під час спілкування з вихованцями необхідно з'ясувати відповіді на такі питання:

Опитати дітей за орієнтовним переліком питань, зазначеним у Додатку II і відповідно до п. 3.4 розділу III цих рекомендацій:

- ▶ наявність насильства / принизливого ставлення;
- ▶ за що і яке може бути покарання;

- ▶ які є обмеження;
- ▶ кому можна поскаржитися, якщо ображають;
- ▶ чи навчаються і чи подобається навчання;
- ▶ чи достатнє харчування / смачно;
- ▶ як надається медична допомога;
- ▶ наявність доступу до води;
- ▶ можливість вільно відвідувати туалетні та душові кімнати;
- ▶ як часто гуляють;
- ▶ чи є контакти із зовнішнім світом;
- ▶ з'ясувати, чи є скарги.

Вікова група / Клас	Кількість дітей у групі	Кількість опитаних дітей	Кількість повідомлень, що свідчать про жорстоке поводження (з анкет або під час спілкування)

Огляд приміщення

Забезпечення умов проживання / житлові приміщення	
Житлові осередки (роздягальня, приміщення для сушіння верхнього одягу та взуття, спальні, ігрові, навчальні приміщення та кімнати відпочинку (для старших вікових груп))	
Спальні приміщення (такі приміщення для хлопчиків і дівчаток старшого віку розміщують у різних блоках або на різних поверхах)	
Норма площі на одного вихованця: <ul style="list-style-type: none"> ▶ дошкільного віку — з розрахунку не менше ніж 3 м² на одну дитину, ▶ молодшого шкільного віку — не менше ніж 4 м², ▶ старших дітей — не менше ніж 5 м² 	
Кількість дітей в одній кімнаті	
Наявність меблів у спальних кімнатах (ліжка — якість матраца, чистота постільної білизни; приліжкова тумбочка, стіл та стільці, шафа для речей)	

Наявність замків на дверях кімнат (так/ні)	
Комфорт і чистота в житлових кімнатах (зокрема, зміна постільної білизни, рушників проводиться в разі забруднення, але й не менше ніж 1 раз на тиждень)	
Забезпечення безперешкодного доступу до туалету (унітази в туалетних встановлюють для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку у відкритих кабінках, для дітей середнього і старшого шкільного віку — в кабінках з дверима)	
Можливість митися (1 душова сітка на 16 спальних місць площею 2 м ² на 1 місце; 1 ванна на душову площею 25 м ² , 2 місця на одну душову сітку площею 1,2 м ²)	
Забезпечення безперешкодного доступу до питної води	
Температурний режим у приміщеннях (має бути від +19° С до +20° С)	
Рівень освітлення (природного, штучного)	
Наявність ґрат на вікнах (так/ні), двостулкові ґрати або ні	
Наявність планів евакуації вихованців на випадок пожежі	
Обізнаність персоналу з порядком виклику підрозділів оперативно-рятувальної служби та дій у разі виникнення пожежі (черговий зобов'язаний мати при собі комплект ключів від дверей евакуаційних виходів, електричний ліхтар)	
Кімната для спілкування з батьками (наявність, облаштування)	
Карантинна група приміщень (повинна розміщуватися ізольовано від інших груп приміщень будівлі і бути розрахованою на 7–10 % місць від місткості притулку. Ізоляційні палати мають бути окремими для дівчат і хлопців із розрахунку 6–9 м ² на 1 місце. Карантинна група приміщень повинна мати також туалети і душові окремі для дівчат і хлопців, а також буфетну)	
Інша інформація, у разі потреби	
Дисциплінарні приміщення (офіційних дисциплінарних приміщень у закладах немає, але можуть використовуватися для цього будь-які приміщення, де можуть замикати (ізолювати) вихованців. Тому оглядові підлягають усі приміщення закладу. Опитати, чи не замикають вихованців в ізоляторі / карантинному приміщенні)	

Укриття	
Чи наявне в закладі облаштоване укриття?	
Чи організовано в закладі виведення вихованців до укриття, чи маркований шлях до укриття?	
Чи надано учасникам групи НГМ доступ до укриття?	
Загальна характеристика укриття: протирадіаційне укриття, споруда подвійного призначення, найпростіше укриття чи підвальне приміщення?	
Загальна площа придатних для використання приміщень укриття	
Кількість сидячих місць / ліжок у приміщеннях укриттів	
Чи був в укритті неприємний запах, пліснява, волога (вода на підлозі)?	
Чи є в укритті запаси води, лікарських засобів, харчових продуктів, резервні засоби життєдіяльності (ліхтарі, генератори тощо)?	
Забезпечення медичної допомоги	
Наявність медичних приміщень: <ul style="list-style-type: none"> ▶ кабінету лікаря; ▶ кабінету старшої медичної сестри; ▶ кімнати чергової медсестри; ▶ ізолятора; ▶ буфетної, ванної в туалетній кімнаті; ▶ приміщення для приготування дезінфекційних засобів і зберігання інвентарю для прибирання 	
Як забезпечується можливість надання невідкладної домедичної допомоги?	
Як організовано щорічні огляди вихованців лікарями (<i>зокрема, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа — двічі на рік</i>)?	
Чи забезпечується виконання рекомендацій лікарів, наданих під час щорічних оглядів?	
Чи забезпечується диспансерний нагляд за дітьми, які мають хронічні захворювання?	
Чи забезпечується надання в разі потреби вторинної та первинної медичної допомоги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа?	
Яка кількість медичного персоналу працює в закладі (<i>наявність вакансій</i>)?	

Як, де і з якою періодичністю проводяться заняття з підвищення кваліфікації лікарів та середнього медичного персоналу?	
Хто з медичного персоналу залишається в установі на ніч?	
Умови зберігання лікарських засобів, терміни придатності	
Чи є доступ до послуг стоматолога?	
Інше	
Забезпечення належного харчування	
Наявність 4-разового харчування (зокрема й дієтичного)	
Періодичність споживання їжі (чітко встановлені години з 3–4-годинними інтервалами між ними)	
Харчоблок обідній зал (з розрахунку не менше ніж 1 м ² на одне місце, при обідньому залі (їдальні) умивальня з розрахунку 1 умивальник на 20–25 місць)	
Кухня з роздавальнею (заготівельний цех, кімната для кухонного посуду, комора з добовим запасом продуктів, комора для сухих продуктів, комора для овочів, побутова кімната дня персоналу з санвузлом, душовою, роздягальнею тощо)	
Наявність перспективного меню (10-денне чи 2-тижневе складається на зимово-весняній і літньо-осінній періоди року з урахуванням наявності сезонних продуктів) та дієтичного меню	
Дотримання санітарних норм у роботі харчоблоку (наявність журналів бракеражу готової продукції, журналу здоров'я працівників харчоблоку, санітарних книжок працівників харчоблоку)	
Відповідність харчових продуктів для приготування страв до меню-розкладки на день візиту (так/ні)	
Інше	
Забезпеченість контактів із зовнішнім світом, права на скаргу	
Наявність інформації про права і обов'язки дітей (на видному місці в доступній для дітей формі)	

Розміщення в доступному місці інформації про національну гарячу лінію для дітей, адреси та телефони посадових осіб (<i>зокрема, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини</i>) та гарячих ліній, на які вони можуть звертатись у разі порушення їхніх прав та інтересів)	
Забезпечення можливості конфіденційного телефонування на гарячу лінію	
Наявність у доступному місці скриньки для скарг. Забезпечення можливості конфіденційного викидання скарг у скриньку	
Наявність механізму розгляду скарг	
Наявність самоврядування вихованців	
Ознайомлення з документацією	
Журнал щоденного руху дітей притулку / центру (<i>з'ясовується, чи вивозили дітей для надання медичної допомоги тощо</i>)	
Журнал приймання та передавання зміни черговими з режиму, в якому фіксується поіменний список дітей за групами, інформація про рух дітей, події, які сталися за період зміни (<i>з'ясовуються випадки бійок, насильства, травматизму тощо</i>)	
Журнал листування з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, службами у справах дітей, іншими установами, підприємствами, організаціями та фізичними особами (<i>з'ясовується, чи надсилалися відповідні листи щодо захисту прав вихованців</i>)	
Правила поведінки дітей у притулку / центрі, розпорядок дня, режим роботи закладу (<i>аналізується, як забезпечені права дітей, чи передбачені заохочення і покарання</i>)	
Книга відвідувань дітей у притулку / центру (<i>з'ясовується у разі потреби, чи відвідують заклад представники центру безоплатної вторинної правової допомоги, громадських організацій</i>)	
Плани роботи (річні, квартальні, місячні) (<i>з'ясовується, чи передбачені заходи для превенції насильства, булінгу тощо</i>)	
Протоколи засідань педагогічної, громадської опікунської ради притулку / центру (<i>якщо треба з'ясувати реагування закладу на системне порушення, факт застосування насильства тощо</i>)	
Особові справи дітей (<i>з'ясовується конкретна інформації про вихованця</i>)	
Матеріали перевірок роботи притулку (центру) різними органами (у разі потреби)	

Підбиття підсумків з керівництвом закладу

Позитив	Проблеми та недоліки

ДОДАТОК III

Анкета для спілкування з вихованцями

Запитання в цій анкеті **орієнтовні** й можуть бути сформульовані інакше, а також поставлені в різному порядку для забезпечення максимального природного плину інтерв'ю. Також кожне питання можна доповнювати додатковими та уточнювальними запитаннями. Під час інтерв'ю варто керуватися порадами з п. 3.4 розділу III цих методичних рекомендацій.

Намагайтеся коректно направляти бесіду для з'ясування необхідної інформації.

№	Запитання	
1	Чи є бажання спілкуватись, якщо ні, то з якої причини?	
2	Як можна до дитини звертатися? (ім'я, нікнейм, тощо)	
3	Скільки тобі років?	
4	Коли потрапив у заклад? або Як давно проживаєш у закладі?	
5	Як зазвичай проходить день у закладі?	
6	Як зазвичай проходить вихідний? (якщо дитина не їздить додому)	
7	Що зазвичай ти робиш у вільний час? Де саме діти проводять свої вільні години? (якщо дитина не називає власну кімнату, можна запитати, чи дозволено полежати в ліжку або побути в кімнаті протягом дня)	
8	Що відбувається, якщо хтось у закладі захворів?	
9	Яка атмосфера панує в закладі? (всі друзі, доброзичливі, відчуття страху, напруженість, ворожість, тощо)	
10	Що відбувається, якщо хтось побився між собою (тощо)?	
11	Як вихователі / працівники закладу реагують на бійки чи суперечки між вихованцями?	

12	Чи є в закладі необґрунтовані заборони? (перебувати у своїй кімнаті у вільний час тощо)	
13	Чи існують обмеження пересування по закладу?	
14	Чи є приміщення, куди можуть відправити як покарання за погану поведінку?	
15	За що і як можуть покарати?	
16	Чи достатнє харчування / смачно?	
17	Чи можна попити води коли хочеш? Якщо ні, то коли і де можна попити воду?	
18	Чи є можливість вільно відвідувати туалетні та душові кімнати? Якщо ні, то які обмеження?	
19	Як часто замінюється постільна білизна? Як часто перуть особисті речі, натільну білизну?	
20	Чи користуються діти власним одягом, чи загальним?	
21	Чи є можливість гуляти на вулиці? Коли зазвичай діти ходять на вулицю?	
22	Чи є доступ до лікаря чи медсестри? Як цю допомогу надають?	
23	<i>Для дівчат-підлітків і старше: якщо потрібні засоби особистої гігієни, як і коли можна їх попросити?</i>	
24	Чи є контакти із зовнішнім світом? Які саме?	
25	Чи є кишенькові гроші (у дитини-сироти / дитини, позбавленої батьківського піклування)	
26	Кому можна поскаржитися, якщо ображають: <ul style="list-style-type: none"> ▶ інші діти ▶ вихователі / працівники 	
27		

ДОДАТОК IV

Алгоритм дій у разі виявлення ознак неналежного поведіння

1. У разі виявлення ознак насильства (синців, ушкоджень):
 - ▶ з'ясувати в медичній документації, чи зафіксовано надання допомоги; чи проводилося з'ясування причин, чи зафіксовано факт у журналі передавання зміни;
 - ▶ провести анонімне анкетування (додаток 7–8);
 - ▶ якщо є ґрунтовні свідчення про застосування насильства з боку персоналу — слід надіслати повідомлення до Національної поліції України, викликати незалежного лікаря (ЦРЛ) для огляду ушкоджень.
 2. Якщо виявлені факти булінгу (*спостереження дають підстави для підозри, що в закладі застосовується булінг — наприклад, одна з вихованок перебуває відокремлено від інших, дуже засмучена, не йде на контакт, діти явно над нею насміхаються тощо*):
 - ▶ провести анонімне анкетування (додаток 7–8);
 - ▶ провести опитування дітей;
 - ▶ провести опитування персоналу;
 - ▶ перевірити документацію психолога, вихователів.
- Якщо є свідчення про факти булінгу необхідно:
- ▶ надіслати повідомлення до Національної поліції України;
 - ▶ скерувати рекомендації для облдержадміністрації щодо надання допомоги відповідних фахівців для налагодження дружньої та комфортної для вихованців атмосфери;
 - ▶ надати рекомендації керівництву закладу щодо розроблення плану заходів щодо превенції булінгу.
3. Якщо виявлено практику направлення вихованців до закладу з надання психіатричної допомоги без поважних причин:
 - ▶ провести анонімне анкетування (додаток 6);
 - ▶ перевірити в медичній документації вихованця наявність записів лікаря- психіатра, обґрунтованість направлення на лікування;
 - ▶ якщо госпіталізують дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, до 14 років, то з'ясувати, хто надавав усвідомлену згоду на госпіталізацію (має надавати закон-

ний представник) і чи поінформовано про цей факт службу у справах дітей;

- ▶ якщо стаціонарну психіатричну допомогу отримувала дитина віком 14–18 років, ознайомитися з епікризом (випискою) і з'ясувати в дитини, чи надавала вона письмову згоду на госпіталізацію і лікування, якщо ні — має бути рішення суду.

У разі підтвердження порушень:

- ▶ надіслати повідомлення до Національної поліції України;
- ▶ скерувати рекомендації для облдержадміністрації щодо проведення перевірки правомірності перебування вихованців на стаціонарному лікуванні;
- ▶ надати рекомендації керівництву закладу припинити практику направлення дітей на лікування як покарання.

4. Вихованці скаржаться, що їх обзиває персонал, їм забороняють дивитися телевізор, зачиняють в окремій кімнаті на покарання за те, що бігали по коридору (порушували дисципліну):

- ▶ з'ясувати, чи в закладі існує система заохочення і дисциплінарних стягнень, чи знають вихованці свої обов'язки, чи обізнаний персонал з процедурою накладання стягнення, чи є можливість висловлення думки для дитини і представників дітей (самоврядування) під час ухвалення рішень (педрадою, директором тощо);
- ▶ провести анкетування (додаток б).

Надати рекомендації керівництву закладу щодо:

- ▶ припинення практики свавільного покарання, що може припинювати гідність дитини;
- ▶ визначення і закріплення наказом правил поведінки вихованців, прав і обов'язків, встановлення порядку накладання стягнення і ознайомлення з ними вихованців і персоналу;
- ▶ проведення навчання з персоналом щодо особливостей спілкування з дітьми, заборони катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження і покарання.

ДОДАТОК V

Рекомендації щодо заповнення звіту

Форма звіту передбачена додатком 1 Регламенту організації та здійснення регулярних відвідувань місць несвободи для виконання функцій НПМ в Україні (наказ Уповноваженого від 02.06.2023 №60.15/23).

Наступні рекомендації є додатковими, і у разі їх використання необхідно застосовувати їх у відповідності до затвердженої форми звіту.

ЗВІТ

про результати відвідування

(найменування місця несвободи)

__ . __ . 202__

____ (місто), 202__ (рік)

I. ВСТУП

Для виконання функцій національного превентивного механізму (далі — НПМ) відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують, видів поводження та покарання, на підставі статей 13, 19¹, 22 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», __ . __ . 202__ групою НПМ здійснено відвідування _____ (найменування місця несвободи).

Відвідування здійснювали наступні члени групи НПМ:

_____ П. І. Б., посада (керівник групи НПМ);

_____ П. І. Б., посада / представник громадської організації.

_____ (найменування місця несвободи) знаходиться за адресою: (місто, вулиця, будинок, тощо).

_____ (найменування місця несвободи) розраховане на перебування ____ осіб. У день відвідування у _____ (найменування місця несвободи) перебувало ____ осіб.

Попередні зауваження

Попереднє відвідування групи НПМ здійснено_____. За результатами попереднього відвідування НПМ виявлено порушення та недоліки:_____.

(Відомості про виконання внесених пропозицій) _____.

(Виявлений позитивний досвід організації діяльності місця несвободи, який може бути поширено (за наявності): _____.

II. ФАКТИ, ВИЯВЛЕНІ ПІД ЧАС ВІДВІДУВАННЯ

(Висвітлення виявлених порушень та недоліків з зазначенням норми міжнародного та (чи) національного законодавства, опис виявлених порушень, їх наслідки, підтверджуючі документи, матеріали, результати опитування (фото) або інша додаткова інформація) (з зазначенням порушеного права та порядковим номером).

Катування та інші форми жорстокого поводження

1. _____

2. _____

3. _____

Порушення права на _____

4. _____

5. _____

6. _____

Інші порушення _____

7. _____

8. _____

9. _____

III. РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. _____

2. _____

3. _____

До звіту додаються наступні документи та матеріали: (додаток).

Керівник групи НПМ

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (П. І. Б.)

ДОДАТОК VI

Анкета щодо виявлення причини направлення вихованців до закладу з надання психіатричної установи

Якщо направляють дітей до психіатричної лікарні, то це відбувається через _____ (вибери номер)

1. Був конфлікт з вчителем (вихователем)

2. Боліла голова (або щось інше)

3. За бійки

4. Погане навчання

5. Весь час нервує, злиться

6. Втікав (втікала)

ДОДАТОК VII

Анкета щодо виявлення застосування до вихованців насильства

Дорослі застосовують різноманітні методи підтримки дисципліни серед дітей. Чи траплялося з тобою чи твоїми друзями щось подібне?

(Будь ласка, познач усе, що траплялося, — постав V)

	Так	Ні
Викликали для розмови до директора		
Оголошували догану при дорослих або дітях		
Фізично карали		
Позбавляли чогось (прогулянок, солодкого)		
Замикали одного / одну в кімнаті		
Забирали особисті речі		
Погрожували відправити до іншого закладу (вигнати)		
Старші діти спостерігали, щоб ви не порушували дисципліну і «розбиралися» з порушниками		
На ніч замикали спальні кімнати ззовні		
Інші приклади (впиши, будь ласка)		

Іноді дітей та підлітків можуть ображати інші люди

Хто-небудь на тебе кричав,
принижував, обзивав,
поширював чутки,
присоромлював, висміював?

жодного разу

1 раз

2–3 рази

Хто це робив?

дорослий /
дорослі

група дітей /
підлітків

дитина /
підліток

Де це
відбувалося?

в інтернаті /
центрі

на вулиці /
у дворі

в іншому місці
(напиши)

Хто-небудь тебе пхнув, вдарив,
побив, скрутив вухо чи щось
подібне?

жодного разу

1 раз

2–3 рази

дорослий /
дорослі

група дітей /
підлітків

дитина /
підліток

в інтернаті /
центрі

на вулиці /
у дворі

в іншому місці
(напиши)

Якщо тебе образили, то хто може тобі допомогти?

інша дитина

дорослий

ніхто

ДОДАТОК VIII

Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність місця несвободи

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

Конвенція ООН про права дитини

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, 1984

Керівні принципи ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи, ухвалені в Ер-Ріяді, 1990)

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю

Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, 2005

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, 2007

Національний превентивний механізм (НПМ) створено в Україні у 2012 році відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань (ФПКПК). Основна ідея НПМ полягає в запровадженні системи регулярних незалежних відвідувань будь-якого місця несвободи з метою запобігання та захисту утримуваних там осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Здійснення функцій НПМ покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Відвідування місць несвободи відбувається за моделлю «Омбудсмен+»: працівники Офісу Омбудсмена спільно з активістами громадянського суспільства.

В Україні функціонування НПМ забезпечує Департамент з питань реалізації Національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Інформацію про НПМ можна знайти за посиланням:
<https://ombudsman.gov.ua/>

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-членів, включно з усіма державами — членами Європейського Союзу. Усі держави — члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини — договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE